

Arapovics Mária: A közösség tanulása, a tanulók közössége és a közösségfejlesztők fejlesztése

A civil szervezetek, sajátos feladataik felvállalásával megalakulásuktól kezdődően egyúttal tanulási színterek is. A közös értékrenddel rendelkező, szervezetté formálódó csoportok, közösségek tagjai egymásnak és másoknak magatartásmintákat mutatnak, a közös érdekek képviselője, a célként kitűzött feladatok megvalósítása folyamatosan formálja a résztvevőket.

A hasonló értékrend, a közös ideológia vagy identitás átadása történhet egyrészt a szervezeti kultúra megismerése és elfogadása által spontán módon, szocializációs úton, informálisan, másrészt lehet tudatosan is formálni, erősíteni, akár csapatépítéssel, akár a feladatellátás érdekében a szakmai belső és külső képzések által, nem formális vagy formális tanulás útján.

Jelen tanulmány a civil szervezeteket, mint a tanulási színterek mutatja be, a tanulók közösségeket egy-egy jó példáján keresztül, utalva a közösségfejlesztés-képzésben rejlő lehetőségeire.²

Informális úton elsajátított tanulás, azaz a mindennapi élet velejárója maga a demokratikus kultúra tanulása, hiszen a demokráciatanulás mindennapjaink része. Szocializáció és felnőttkori szocializáció, a jó és a rossz közösségi gyakorlatok követése – demokratikus (vagy legújabbban antidemokratikus) diákönkormányzatok szerveződésétől a postai sorban állásig, az egyesületi munkától a „nem megyek át a piroson”-ig. Mindennapjaik része a normakövetés dilemmája, de az is, hogy mit nevezünk normának, normaként tekinthetünk-e a folyamatosan változó jogszabályainkra. Kuti Éva rámutatott, hogy a civil szervezetek és az állam

viszonyában két egymással ellentétes tradíció érvényesül: az állam és az öntevékeny szervezetek közötti együttműködés és a kölcsönös bizalmatlanság és szembenállás történelmi hagyománya (Kuti 2008).

Striker Sándor szerint „a szocializációs folyamat nem más, mint egy adott kultúra elsajátítása jószerevel észrevétlen, informális tanulás révén, melynek során úgy sajátítjuk el az adott kultúra eljárásait és értékeit, hogy azok akár tudunk nélkül is meghatározzák döntéseinket és életstratégiáinkat későbbi életünkben. Hangsúlyoznunk kell, hogy e determináns tényezők általában látensek maradnak, és legtöbb esetben nem tudatosulnak az egyénben.” (Striker, 2010).

1. A tanulás fogalmának változása

A 20. század végére – a környezet gyors változása következtében – megváltozott a tanulás fogalma. Az új tanulási utak kialakulása és a gyorsan változó ismeretek és a mindennapi léhez szükséges új kompetenciák kibővülése következtében az új tartalmak átadójának szerepe már nem kifejezetten a hagyományos szerepekhez köthető, a tanár, az oktató helyett az egyén, az egyén motivációja, érdeklődése kerül előtérbe, az „oktatás” helyett a tanulás került a középpontba. Az Európai Unió élethosszig tartó tanulásról szóló dokumentumai rámutatnak arra, hogy a tanulás fogalma időben tágult, már nemcsak a fiatalokra, hanem az idősebbekre is értjük és térben bővült, a formális tanulási környezetet felváltották a nem formális, informális tanulási színterek. A folyamatosan és gyorsan változó ismeretek következtében hangsúlyosabbá vált az alapvető tanulási képesség kialakítása.

A társadalmi integráció és a közösségépítés hangsúlyozása több európai dokumentumba is bekerült, az állampolgárok tudatos demokratikus aktivitása, részvétele, meghatározó a makro- és a mikroközösségekben.

Halász Gábor oktatáskutató az uniós alapvetések elemzése során kiemeli, hogy „egyre erőteljesebb egy olyan gondolkodás, amely azt mondja, hogy a gazdasági dinamizmusnak, a gazdasági fejlődésnek a versenyképességnek meghatározó elemét alkotják azok a társadalmi hálózatok, az a kapcsolatrendszer, bizalmi tőke és bizalmi háló, amely egy-egy társadalomban megvan vagy éppen nincs meg. Ha ez nincs meg, akkor hiába van tanulás, nem lesz a gazdaság igazán működőképes. Ezért az erről gondolkodók úgy látják, hogy az egész életen át tartó tanulásnak olyan megközelítését kell kialakítani, amely a tanulást kifejezetten a társadalmi integráció és a közösségek építésének a szolgálatába állítja. Vagyis oly módon kell gondolkodni a tanulás körülményeinek a megszervezéséről, szabályozásáról, a célok

²A tanulmány alapját adó kutatás részletes kifejtése megtalálható a 2009-ben védett doktori disszertációmban és az az alapján kiadott A közösség tanulása kiadványban.

meghatározásáról és az eszközökről, hogy mindig ott lebegjen a szemünk előtt az, hogy itt tulajdonképpen a társadalmi tőke, a civil társadalom építése történik.” (Halász 2002:3).

2. A civil szervezetek létéből fakadó spontán tanulás

Egy 2008-ban, delfi vizsgálattal végzett kutatás (Arapovics 2009, 2011) során azt mértem fel szakértők bevonásával, hogy milyen alapértékeket tanulhatunk meg egy civil szervezetben, milyen kompetenciákat sajátíthatunk el.

A delfi módszer a heterogén civil szektorban megjelenő sokféle, egymásnak sokszor ellentmondó nézőpont szembesítésére, döntések előkészítésére alkalmas kvalitatív vizsgálati módszer. A vizsgálatban a résztvevők félanonimitását választottam, azaz úgy vontam be ismert döntéshozókat, igazgatásban dolgozó, civil és felnőttképzési szakembereket, hogy a vizsgálatban való részvételük ismert volt, de, hogy ki milyen és melyik meghatározást adta, melyik vélemény kihez tartozott a többfordulós válaszadás során, az anonim maradt. Ez a demokratikus módszer lehetővé tette a különböző politikai nézetek, különböző érdekek név nélküli ütköztetését.

A közel 50 résztvevő szakértő az alábbi kompetenciákat rangsorolta, melyeket a szervezetekben a civil aktivitás, a társadalmi részvétel során elsajátíthatunk (a rangsorolás sorrendjében):

1. együttműködés,
2. civil társadalmi élet ismerete,
3. kommunikációs készségek,
4. közösségi élmény,
5. érdekek kezelése,
6. problémák kezelése,
7. felelősségérzet,
8. tanulási képesség,
9. konfliktuskezelés,
10. önismeret,
11. cselekvési technikák,
12. önkéntes munka hasznossága.

A szervezet működtetése során az alábbi kompetenciasor alakult ki:

1. együttműködés,

2. a szervezet működtetéséhez szükséges ismeretek,
3. szervezőkészség,
4. pályázatírás, projektmenedzsment ismerete,
5. vezetési és menedzsment-kompetenciák,
6. felelősségvállalás,
7. változások kezelése,
8. problémamegoldás,
9. kommunikációs készség,
10. döntéshozatal képessége,
11. kreativitás,
12. közösségfejlesztés.

A szakértők által megfogalmazott legfontosabbnak vélt feladatok sorrendje:

1. a civil társadalom erősítése, civil szerepvállalás növelése,
2. tanulás-módszertani segítségnyújtás, „tanulás tanulásának” biztosítása,
3. közösségi élmények átadása, közösség-szervezés és -fejlesztés,
4. állampolgári képzések szervezése, a demokrácia tanulása, demokratikus közélet, társadalom működésének megismertetése,
5. a lokális gondolkodás megvalósítása, helyi igények felmérése és kielégítése, felnőttképzéshez kapcsolódó egyéb szolgáltatás nyújtása,
6. együttműködés, együttélési technikák, csoportmunka, network elsajátítása.

A szakemberek tehát komoly szerepet szántak a civil szervezeteknek az egész életen át tartó tanulásban. A kutatás felhívta a figyelmet a képzések erősítésének szükségességére, a folyamatos tanulásban való részvételre. A civil szervezetek hagyományosan meghatározó színterei a felnőttek művelődésének.

A tanulószervezetek hagyományos példái – közösségi művelődés Európában, tanulás civil szervezetekben

A feudalizmus merev dogmáit felváltó felvilágosodás széles körű demokratizáló folyamatokat indított el, többek között a tudományokhoz való hozzáférés által, a közoktatás intézményesülésével, megismerést szolgáló önszerveződések terjedésével. A létrejövő nyitott önképző tanuló körök a polgárosodás eszméjének elterjedését is segítették (Arapovics 2011). Önszerveződések, tanuló közösségek alakultak a demokratikus elvek, a szabadság–egyenlőség–testvériség gondolatának

szellemében és népszerűsítették a tanulás szükségességének gondolatát. Ezek a 17–19. századi gyökerek napjaink európai társadalmára és művelődésére is kihatnak, meghatározva sok felnőttképzést szolgáló civil-nonprofit szervezet munkáját ma is. A sokszínűség jellemzi e közösségi tanulási tevékenységeket, ezért hiánytalanul nem is lehetne számba venni őket. Csupán néhány jellegzetes és általánosan elterjedt közösségi tanulási forma bemutatására vállalkozunk, érzékeltetve, hogy az ilyen típusú civil szervezetek milyen jelentős szerepet töltek és töltenek be a nemformális tanulás terén – jelentősen gazdagítva a társadalmi tőkét, növelve az emberek közötti bizalmat és a szolidaritást, s közösségeikkel erősítve a társadalom szövetét és kohézióját.

3.1. A közművelődés, közösségi művelődés színterei

Magyarországon a települések kétharmadán működik művelődési ház/közösség színtér, ezek több mint tizedén kettőnél több. A huszadik század derekán és a második világháborút követően kialakult, többfunkciós intézményrendszer egyedülálló Európában. Ezt sokszor olyan természetesnek vesszük, hogy nem is mérjük fel, milyen hatalmas érték ez! Ezeknek a közművelődési intézményeknek a vonzásában számos művelődő, művészeti csoport jött létre. Az informális tanulási környezetben végbemenő közművelődési tevékenység spontán tanulószervezetei a néptánc-körök, kórusok, amatőr színjátszó és alkotóművészek csoportjai, egyesületei, közösségei. Ezek fellépéseinek, próbáinak helyszínét, a közös ünneplések színterét adják a művelődési házak, a közösségi művelődés katalizátorai.

A KSH közművelődésre vonatkozó statisztikája szerint 2009-ben 220 ezer tagot számláló alkotó művelődési csoportok, a nemzeti és az egyetemes emberi kultúra, a mindennapi élet, a tervezett-alakított környezet és a természet, esztétikai jelentésekkel is bíró tartományának megértéséhez járulnak hozzá. A színjátszó, vers- és prózamondó közösségek, az olvasókörök, báb- és színházművészeti csoportok, táncművészeti csoportok munkája, vagy maga a színházlátogatás, az anyanyelvi, illetve a kommunikációs kompetenciát növeli. A zenei neveléshez és a személyiség kiteljesedéséhez járulnak hozzá a kórusok, énekkarok, népdalkörök, komoly és könnyűzenei együttesek.

A kulturális élet jelentős eseményei a közösségi rendezvények, falunapok, búcsúk, ezek vonzzák a legnagyobb közönséget. 2009-ben több mint 23 ezer ilyen közösségi rendezvény volt, a látogatók száma megközelítette a 6 millió főt. A fesztiválokat a sokféleség jellemzi, viszont a konkrét programokon és

eseménysorozaton kívül közösségi élményt is nyújtanak. A látogatókat összeköti a hasonló értékrend, a hasonló ízlés, mely elősegíti a társadalmi különbségek felfüggesztését a „karnevál” idejére. Ezek a nagyrendezvények sajátosan intenzív élményhez juttatják a résztvevőket és a kultúrára egyébként kevésbé fogékony embereket is motiválni tudják az aktív kulturális részvételre. A fiatal korosztály különösen nyitott e tekintetben. A Sziget-fesztivál évente több mint 300 ezer embert mozgat meg. A fesztiválok megrendezése erősíti a szervezőkben a csapatmunka végzéséhez szükséges készségeket, az együttműködési készséget, külföldi partnerek részvétele esetén a meglévő idegen nyelvi tudás gyakorlati alkalmazását. A résztvevők körében sajátos azonosulás és közösségi összetartozás élménye alakul ki.

A 2899 közművelődési intézményekben működő 2648 tanfolyamon több mint 434 ezer fő tanult, az ismeretterjesztő rendezvényeken pedig (tudományos előadásokon, szabad- és nyári egyetemeken, konferenciákon) több mint egymillió (!) fő vett részt 2009-ben. Az adatok szerint 7849 csoport, kör, közösség tagjai közül a foglalkozásokon rendszeres, a közösség által meghatározott nem formális, informális képzési formát (előadás, kiállítás, szeminárium, helyszíni gyakorlat, kirándulás stb.) tapasztalt meg közülük közel 700 ezer (695 ezer) fő.

A KSH két évente kiadott nonprofit szervezetekre vonatkozó statisztikái alapján megállapítható, hogy hazánk nonprofit szektora szabadidős dominanciájú: szabadidő, oktatás, sport és kulturális tevékenység áll a legtöbb civil szervezet céljai közt.

Ezek közül bemutatok néhány olyan – ismertebb, vagy kevésbé népszerű – civil szerveződést, melyek a tanulás szolgálatában állnak.

3.2. Klubok, egyesületek

Az angol polgárosodás alapjának tekinthető társas egyesülés a klub, mely hasonló érdeklődésű, műveltségű vagy foglalkozású emberek társas és társadalmi életét, közös szórakozását, ismeretszerzését hivatott szolgálni. A club angolul főleg társaságot, társas kört, zárt kört jelöl, de vonatkozhat a helyszín megjelölésére, de vonatkozhat a kaszinó helységére vagy magára az egyletre, egyesületre, a szövetségre is. A francia forradalom után terjedtek el Európa-szerte a klasszikus, szigorú alapszabályok szerint működő klubok. Annak idején a Nemzeti Casino (1830) és alakulását követően létrejött kaszinók a politikai, gazdasági és társadalmi kérdések megvitatását, az összetartás erősítését szolgáló társaságok, zárt klubok voltak.

A mai nyelv és fogalomhasználat szerint a klubokon a szabadidő eltöltésére szolgáló intézmények széles körét értjük pl. szakköröket, filmklubokat, sportegyesületeket, turisztikai egyesületeket, nyugdíjas klubokat (Kovalcsik 1987:39–44).

A hazai klubok sajátos körét jelentik a sportegyesületek. A modern sport népszerűvé válásával, az olimpiai eszme elterjedésével kezdtek megalakulni a módosabb férfiak sajátos zárt sportközösségei. A második világháborút követően államilag támogatott és a propaganda részévé váló virágzó klubokból ma már sok megszűnt ugyan, viszont a helyi közösségi tevékenység meghatározó része lett mind a verseny- mind a tömegsportot támogató sportegyesületek sokasága.

3.3. Szabadkőműves páholyok

A klubok zártabb, iniciatikus körét alkotják a klubok mintájára alakult, az „önművelés iskoláiként” is emlegetett szabadkőműves páholyok. Eredetük az építőcéhekig, sőt egész a hermetikus tanokig nyúlik vissza, de szervezeten a 18. század elejétől működnek. Az Anderson által 1723-ban írt alkotmány a mai napig funkcionál, mely szerint az intézmény célja az, hogy „az egység központjává váljék, és eszköz igaz barátság kötésére olyan személyek között, kik nélküle örökös távolságban maradtak volna”. Kevésbé ismert, hogy valóban megtestesítették a páholyok a tolerancia és az egyenlőség modern szemléletét, hiszen egyes páholyok már a francia forradalmat megelőzően is elismerték a női szabadkőművességet, sőt női páholyok is alakultak. Erre utal Mozart Varázsfuvolája is, ahol bizonyos beavatási szertartások megjelennek az operában és a végén, a próbák kiállítását követően nemcsak Tamino, hanem Pamina is beavatottá válhatott.

A humanista szellemiségű szabadkőműves körök filozofikus, filantropikus haladó intézmények, melyek függetlenek a politikai, gazdasági és vallási hatalomtól. Emberbaráti, felebaráti szeretetet hirdetve a közkerékölcsiséget és a művelődést szolgálták–szolgálják. A tagok feladatai közé tartozik az egyén tökélesedésre való törekvése, személyes fejlődése és a felvilágosodás szellemének megvalósítása. A páholyok rituálisan működnek, összejövetelük alatt teljesen kizárják a profán világot. A páholy legfontosabb helyisége a templom, amit tételesen rögzített felszereléssel rendeznek be. A templom három oszlopa az isteni teremtő egységét, a bölcsesség, erő, szépség hármasságát szimbolizálja, a főmester „trónusához” az önművelést és tökélesedést is szimbolizáló hét lépcső, a bölcsesség hét lépcsőfoka vezet. A kézműiparosság belső rendjéhez igazodva három fokozat érhető el: inas,

legény, mester, mely fokozatok elérése egyúttal a folyamatos tanulást is elősegíti. A szabadkőműves is építőmester: a világot, a társadalmat és az egyént építi és tökéletesíti – a világgóság tanai szerint.

A szabadkőműves Kazinczy Ferenc, Aranka Györgyhöz 1790. március 25-én írt levelében így fogalmazza meg, mit jelent számára a tagság. „Én nekem a kőművesség oly társaság, a mely egy kis karikát csinál a legjobb szívű emberekből, melyben az ember elfelejti azt a nagy egyenetlenséget, a mely a külső világban van, a melyben az ember a királyt és a legalacsonyabb rendű embert testvéreinek nézi, a melyben elfeledkezik a világ egyenetlenségei felől, s azt látván, hogy minden tagban egy lélek, t. i. jónak szeretete lakozik, örömkönnyeket sír; a melyben sokkal biztosabb barátokat lel, mint a külső világban, a melyben ki-ki igyekszik embertársainak nyomorúságát a szerint, a mint tehetsége engedi, könnyíteni, a melyben kiki szerzetes atyafiait munkái, példái által tanítani tartozik... Meg vagyok győződve, hogy ez a legtökéletesebb iskolája az emberi szívnek.” (Kazinczyt idézi Schön 2000)

Vélt vagy valós társadalmi erejénél fogva Európa-szerte sokszor támadták vagy betiltották a páholyok munkáját, ami ennek ellenére a mai napig, a hagyományok megtartása mellett megmaradt. Egyfajta szabadegyetemként működve, a rendszeres összejövetelek alkalmával a páholy tagjai tudományos, filozófiai vagy szimbólumokat bemutató előadásokat tartanak egymásnak, melyeket közösen megvitatnak. A Galilei Páholy honlapja szerint jelenleg a világon megközelítőleg 6 millió szabadkőműves dolgozik, Magyarországon a taglétszám százas nagyságrendű, ezek közt női és vegyes páholyok is működnek.

3.4. Tudományos ismeretterjesztés, szabadegyetemek

A műveltség „mentől közönségesebb a lakosok között, az ország is annál boldogabb” fogalmazta meg Bessenyei György a felvilágosodás idején.

Hagyományos formáját testesítik meg a magyarországi művelődési céllal létrejött civil szervezeteknek a *tudományos társaságok*, az *ismeretterjesztő egyesületek*. Sajátos forma a *szabadegyetem*, mely a tudományos ismeretterjesztés tematikus, magas szintű előadásokat, előadásorozatokat nyújtó intézménye. Célja a korszerű ismeretek iránti igények felkeltése és az ismeretterjesztés a társadalomtudományok, a természettudományok, a technika, művészetek területén, de a mindennapi élet helyzeteinek megoldására is az egészségvédelem, környezettudatosság, a demokrácia vagy akár a bűnmegelőzés témájában. Tudományos ismeretterjesztő társaságok,

népfőiskolák, civil szervezetek által kedvelt tanulási forma, mert az előadásokra, végzettségre való tekintet nélkül bárki beiratkozhat, de a képzés diploma, felsőfokú oklevél megszerzésére nem ad lehetőséget. Hazánkban a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat több száz éves hagyománnyal képviseli és terjeszti az ismeretterjesztés ügyét.

A 19. században a reformgondolat jegyében számtalan tudományos kör, népművelő szándékú ismeretterjesztő társaság jött létre. Az 1841-ben alapított Királyi Magyar Természettudományi Társulat 1901-ben átalakult Társadalomtudományi Ismeretterjesztő Társulattá, majd jogutódjaként 1953-ban, majd 1958-ban és 1990-ben alakult újjá Tudományos Ismeretterjesztő Társulat néven. Jelenleg szövetségként működve, a jogelődök etikailag hiteles hagyományait folytatva és megújítva, országosan hangolja össze és képviseli a tudományosan megalapozott elméleti és gyakorlati ismeretek, magatartás- és cselekvésminták közvetítését a társadalom minden rétege számára. A Társulat minden megyében jelenlévő, főként tudományos ismeretterjesztésre alakult önálló jogi személyiségű társadalmi szervezetek (tagégyesületek) országos szövetsége. Pártoktól független, kiemelkedően közhasznú szervezet, szolgáltatásait bárki igénybe veheti. Közhasznú célja megvalósítása érdekében, de azokat nem veszélyeztetve vállalkozási tevékenységet is folytat. A TIT saját beszámolója szerint részt vesz tudományos tevékenységekben és kutatásokban, beleértve a felnőttképzési kutatásokat; tevékenységi köre kiterjed a nevelésre és oktatásra, képességfejlesztésben; kulturális tevékenységben, a kulturális örökség ápolására és megővésére, a magyar nyelvi kultúra ápolására. Aktív az idegen nyelvek minél szélesebb körű elsajátításában, szakmai át- és továbbképzésben, az értelmiség önművelésének elősegítésében, a közéletben – nem kormányzati szervként való véleménynyilvánításban –, de a műemlékvédelemben, a természet-, állat- és környezetvédelemben, a gyermek- és ifjúságvédelemben, a hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítésében, a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel, valamint a határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenységben; munkaerőpiacon hátrányos helyzetű rétegek képzésében, s végül az euroatlanti integráció elősegítésében. Az 1997. évi kulturális törvény rendelkezése szerint költségvetési támogatásban is részesül. Népszerű az ismeretterjesztő lap- és kiadványokat megjelentető tevékenysége, a TIT égisze alatt jelenik meg többek között az Élet és Tudomány, a Természet Világa és a Valóság. Tagszervezetei mellett közismert, intézményesült szervezetei közé tartozik a Kossuth Klub, a József Attila Szabadegyetem, a TIT Budapesti Planetárium, az

Uránia Csillagvizsgáló. Szolgáltatásait bárki igénybe veheti. 2006-ban például az egyesületeken keresztül mintegy 400 ezer ember vett részt képzésben, ebből 40 ezren tettek nyelvvizsgát, és 300 ezren vettek részt ismeretterjesztő előadásokon. (TIT: 2007)

3.5. Olvasókörök

A 18. század második felében, amikor a napilapok és hetilapok, illetve ezzel párhuzamosan a könyvklubok, olvasókörök, előfizetéses könyvtárak egyre népszerűbbé váltak, Angliában a klubok egy sajátos formája terjedt el, melyek a kor olvasási igényeit igyekeztek kielégíteni. Magyarországon a felvilágosodás és a reformkor idején a radikális politikai szellemet, majd pedig a magyar nyelv ügyét is képviselték az olvasó- és önképző körök. A felvilágosodás idején politikai törekvések színterévé is váltak ezek a körök, olyan társulások voltak, melyek az olvasást és művelődést a társadalmi átalakulás és az osztrák hatalom elleni lázadásokként értelmezték. (Fülöp: 1978).

Az olvasás népszerűvé válásával egész Európát behálózták az olvasókörök. A skandináv tanulókörök tulajdonképpen ezekből a szervezetekből nőttek ki a 20. század elején, azzal a céllal, hogy a tanulás terén is megvalósítsák az egyenlőség elvét. A század végére a film, média térhódításával csökkent az olvasási kedv, és az olvasókörök szerepe is. Az internet mellett egyre kevesebben olvasnak és hazánkban már csak elvétve találunk egy-egy olvasókört. Ugyanakkor néhány népszerű mű (pl. Gyűrűk ura, Harry Potter) és a belőlük készült film, képes rajongói egyesületeket létrehozni és fenntartani.

3.6. Skandináv tanulókörök és a NYITOK hálózat

A 19. század közepén-végén Svédországban tiltakozások indultak az ellen, hogy a tanulási lehetőségek a művelt elit birtokában voltak. A svéd munkásszövetségek, a független egyházak és más szervezetek tömegmozgalmak az egyenlőség megfogalmazásakor nemcsak a választójogi kérdésekre, hanem az oktatásra is hangsúlyt fektettek. Az első tanulókör alapítása Oscar Olsson nevéhez fűződik, aki 1902-ben megszervezte az első tanulószervezetet.

A tanulókörök olyan önszerveződő kis csoportok, ahol a résztvevők egyeztetett rendszerességgel összejönnek, hogy az általuk meghatározott terv szerint tanuljanak, vitázzanak adott témáról, vagy kulturális tevékenységet végezzenek. Az önképző körök munkája a tagok tapasztalatára épül, céljuk az, hogy egymástól tanuljanak,

együtt gondolkodjanak az általuk választott témakörben. A svéd tanulókörök tagjai rendszeresen találkoznak, hetente legalább egyszer, s egy-egy alkalom 1–3 órás időtöltést jelent. Együtt tervezik meg a tanulás menetét, kiválasztják a megfelelő tananyagot, melyet a találkozókat megelőzően elolvasnak, majd közösen dolgoznak fel. Minden tanulókörnek van egy vezetője, aki nem feltétlen szakképzett vezető, feladatai inkább a szervezőmunkára terjednek ki. A vezetői feladatot a kör elismert tagja szokta felvállalni, de a kör tevékenysége a tagok aktív részvételétől függ. (Galbraith: 1990, Byström 1996).

A körök szemben állnak a hierarchikus modellen alapuló hagyományos oktatással, azzal, hogy a tanár legyen a tudás birtokosa, tőle függjenek a tanulók. A tanulókör olyan együttműködést jelent, amelyben minden résztvevő fél egyenlő. Ez persze nem zárja ki azt, hogy egy tanulókör meghívjon egy előadót, vagy nyelvtanárt, tánctanárt, ha tevékenységük tanfolyami jellegű.

A demokratikus működés, a társadalmi problémák iránti nyitottság jellemzi a köröket, de sokszor pusztán a szabadidő aktív eltöltése motiválja a résztvevőket. Sokan pusztán azért válnak taggá, hogy másokkal találkozzanak, vagy valamilyen kulturális tevékenységet folytassanak. A tanulókörök adják az alapját a svéd amatőr művészetnek, valamint kézművességnek, és hagyományörzésnek (CESAM 1994).

Civil szervezetek, népfőiskolák, aktivisták, szakszervezetek, egyházak fogják össze a tanköröket, melyek egyrészt állami támogatásból, másrészt a helyi és regionális önkormányzatok támogatásaiból, harmadrészt a tanulói tagdíjából tartják fenn magukat. Svédországban 9 nagy tanulóköröket működtető országos szövetség van, mindegyik több száz tagszervezettel. Az állami, regionális és helyi támogatásokból és a tagdíjából tartják fenn magukat.

Jelenleg a legnagyobb svéd felnőttképzési szervezet, a Studierförbundet Voxensolan adatai szerint évente összesen kb. 1,5 millió ember vesz részt valamilyen formában a tanulókörös tevékenységben, a 15 évesnél idősebb lakosság több mint 50%-a tagja tanulókörnek. Studierförbundet Voxensolan 5000 tanulókörének egymagában közel 500 000 résztvevője van. Több mint fele ezeknek művészeti tevékenységet folytat, sokan nyelvi képzésben vesznek részt. Harmadik legnagyobb tevékenységi körük a „civil” tanulmányokkal kapcsolatos.

Hazánkban egy új kezdeményezésre sajátos formája jött létre a tanulóköröknek. Norvég mintára a Nyitott Képzési Központok (NYITOK) kísérleti program valósult meg, melyben egy új hálózatot alakítottak ki a Helyi Tanulási Partnerségek program keretében. A program célja az volt, hogy a már működő helyi

intézményekben, civil szervezetekben olyan tanulási központok alakuljanak ki, melyek a helyi vállalkozásokkal, civil szervezetekkel, önkormányzatokkal, iskolákkal és más oktatási intézményekkel együttműködve gyorsan és rugalmasan tudnak reagálni a felmerülő kompetenciafejlesztési igényekre és szükségletekre. A projekt során 9 kísérleti tanulási központ jött létre, egy-egy speciálisan felkészített tanulás-szervező szakember alkalmazásával. Ezek a tanulási központok – a helyi igényeknek megfelelően – több ezer felnőtt tanuló képzését valósították meg, akik legnagyobb számban digitális kompetenciafejlesztő programban vettek részt. A modell kialakításában és a fejlesztési folyamatok megvalósításában a VOX, a Norvég Intézet az Életen Át Tartó Tanulásért (az Oktatási Minisztérium felnőtt-tanulási intézete) segítette a hazai Szövetség az Életen Át Tartó Tanulásért szervezetet, mely uniós támogatással 50 új központ kialakítását tervezi a következő években egy TÁMOP keretén belül.

3.7. Harmadik kor egyetemei

Világszerte egyre népszerűbbek a nyugdíjas szabadegyetemek, a *harmadik kor egyetemei*. Franciaországban Toulouse-ban 1972-ben indult egy nyári szabadegyetem (Université du Troisième Age), mely kifejezetten nyugdíjasoknak szerveződött és a sikere láttán hamar terjedni kezdett másutt is. 1978-ban jött létre az Egyesült Királyságban a The University of the Third Age (U3A) szervezet, mely átalakította a francia gyakorlatot. Franciaországban az egyetemek köré szerveződtek a nyugdíjasok egyetemei, Angliában, Cambridge-ben viszont – az anyagi támogatás hiánya miatt is – a „segíts-magadon, elv” született meg. Így megfogalmazták, hogy bárhol létrehozható U3A, ha megvan hozzá a szándék és a helyi szervezőerő.

Az egész angolszász világban népszerűekké váltak a [U3A programjai](#), mert az önkéntesek által működtetett szervezet jellemzően nem külső előadókat hív meg, hanem a tagok saját szakmájuk ismeretanyagából tartanak egymásnak előadásokat. A teljes állásban már nem dolgozó idős tagok saját maguk menedzselik a széles kínálatú rendelkező és helyi szinten szerveződő harmadik kor egyetemeit, együttműködéssel, tapasztalataik átadásával segítve egymást. A tanárok egyszerre tanítanak és tanulnak, hiszen itt a résztvevők egymástól tanulnak, pusztán saját kedvtelésükre, nem bizonyítvány megszerzése céljából. Nincs akkreditáció, nincs validáció, vizsgáztatás, vagy megfelelés, pusztán a tanulás öröme! Általában egy ilyen szabadegyetem 250 tagot számlál, de a 12 főstől egészen a kétezer fős egyesületig működőképesnek bizonyulnak. A U3A hivatalos honlapja szerint napjainkban

Nagy-Britanniában jelenleg 700 harmadik kor egyetemén 207 014 tag osztja meg egymással a tanulói tapasztalatait.

Hazánkban kevéssé az önszerveződések, inkább egy-egy intézmény vagy szervezet által összehívott szabadegyetemek váltak népszerűvé. Lassan már több évtizedes múltra tettek szert a TIT által nyugdíjasoknak szervezett szabadegyetemek. Az elmúlt években viszont elindultak a tudományegyetemek, főiskolák által szervezett harmadik kor egyetemei. A Nyugat-magyarországi Egyetem pár éve indított szabadegyetemi előadásaira, mára több mint ezren járnak, az ELTE Harmadik Kor Egyeteme tanfolyamaira rövid idő alatt 500 felett regisztráltak, de népszerű a Zsigmond Király Főiskola által szervezett nyugdíjas szabadegyetem is.

3.8. Népfőiskolák

A népfőiskolákat talán már nem kell részletesen bemutatni, több Parola is számot adott a tevékenységükről. A 19. század derekán a dán lelkész Grundtvig olyan keresztény szellemiségű iskolát teremtett, mely az életre nevel, gyakorlati tapasztalatokat nyújt, s ahol tanár és diák között párbeszéd alakulhat ki, ahol a diákok egymástól is tanulhatnak. Az elitegyetemek világát a népoktatáshoz szerette volna közelíteni, a népfőiskolát azok számára szerette volna létrehozni, akik származásuknál fogva nem tudták az elitiskolákat megfizetni. A népfőiskola, „Folkehøjskole” gondolatát Christen Mikelsen Kold valósította meg a gyakorlatban. Az első dán népfőiskola 1844-ben jött létre Rødding-ben, mezőgazdasági tanulmányok és állampolgári ismeretek elsajátítása céljából. Bentlakásos formában működött, mert a közösségi létre ez a kívánatos forma, hiszen a társadalom, a közösség és a demokrácia kérdései iránt érzékeny emberek képzése volt a cél. Megvalósították az örömteli tanulást, ahol nincs osztályzat, felelet, de bizonyítvány sem (Kovalcsik 1987, Folkehøjskolernes Forening i Danmark 2008).

A népfőiskolák Dániából fokozatosan átterjedtek a közeli észak-európai országokba, Svédországba, Norvégiába és Finnországba, majd később Hollandiába, Németországba, Franciaországba, sőt az Egyesült Államokba is. E helyen a számunkra mintául szolgáló dán és a német példára térek ki. Magyarországon – egy-egy korai előzménytől eltekintve – az 1910-es évektől szerveződtek az első népfőiskolai tanfolyamok, majd a kezdeményezés az 1930-as évekre az iskolán kívüli népművelésnek, a parasztfűzésnek – keresztény szellemiségű – mozgalmává vált. Szellemi és anyagi támogatásában, vezetésében

részt vettek az egyházak, munkájukkal tevékenyen segítették a népi írók. Az 1949-ben politikai okokból felszámolt népfőiskolai élet az 1980-as években éledt újjá, és 1989 után legitimálódott. Harangi László megfogalmazásában „A népfőiskolát a tanulni akaró fiatalok és idősebbek nem kapják, hanem saját maguk csinálják, hozzák létre. A maguk örömeire, a maguk ’szája íze’ szerint. A népfőiskola civil kezdeményezés, annak minden örömeivel és nyomorúságával együtt. Modern, mert ’non-formális’ léténél fogva flexibilis, reflexív, dinamikus, gyorsan ad választ a kihívásokra. Mint belülről, ’alulról’ jövő szabad kezdeményezés a legteljesebb összhangban van az igényekkel, szükségletekkel. Tanulóközpontú tanulás.” (Harangi: 2003).

Elismertség szempontjából képviselőik fontosnak tartják legitimációjuk második nagy lépését, hogy a népfőiskola fogalma bekerült az 1997. évi kulturális alapellátásról szóló törvénybe, ezáltal a népfőiskolák évente költségvetési támogatáshoz is jutnak. 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről az mellékletében így határozta meg a népfőiskolák fogalmát: „olyan felnőttoktatási célú tanfolyamokat szervező, helyi önszerveződés alapján létrejött szervezet, amelynek pedagógiai programja a szakismeretek átadásán túl személyiségfejlesztő (állampolgári, közéleti) elemet is tartalmaz, s melyek lebonyolítási, oktatási rendszerét, módszereit a résztvevők maguk is alakíthatják”.

3.9. Dán termelőiskolák

A munkaerő-piaci képzések előtérbe kerülése folytán olyan modellek, alternatív formák megvalósítását vállalták fel nonprofit szervezetek, melyek új megoldást kínáltak a társadalmi problémák kezelésére. Innovatív és Európa-szerte egyre ismertebb kezdeményezés a dán termelőiskolai modell, mely a rászoruló társadalmi csoportok szakképzésére ad alternatívát. A termelőiskolák (produktionsskole) helyi kezdeményezésre létrejött magánalapítványok által működtetett iskolák, melyek az 1970-es évek végén jöttek létre Dániában. 1985-ben törvényi alapra helyezték a termelőiskolák által kínált „második esély” képzési programokat olyan 25 év alatti fiataloknak, akik alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, így a tartós munkanélküliség veszélyének voltak/vannak kitéve. Az iskolák a személyiségfejlesztés és a szakképzés integrációjára épültek. Ezek az intézmények a szocializálást, a magatartási devianciák, beilleszkedési zavarok leküzdését, vagyis a fiatalok tanulásra és munkavégzésre alkalmassá tételét tekintik elsődleges

feladatuknak, ez által biztosítják a fiatalok ismeretpótlását, továbbtanulását, szakképzését és munkaerő-piaci esélyeik javítását.

Európában erre az egyik legéletképebb megoldás a dán termelőiskolai modell, amelynek lényege, hogy bár iskolának nevezik, mégsem a magyar terminológia szerinti iskolai rendszerű oktatás. Dániában, amely Magyarországnál kisebb ország, 100 intézményben végzik a normál iskolarendszerből kihullott fiatalok szocializálását, munkára és tanulásra való előkészítését. Az iskolákat helyi önkormányzatok és az állam finanszírozzák, de a megtermelt termékek értékesítéséből, illetve a helyi vállalatokkal kötött szerződések által is fenntartják magukat. A tanulók már az iskolában megismerkednek az általuk választott szakma munkafolyamataival, így az iskola elvégzésével minden munkafázist megismerve kerülnek ki a munkaerőpiacra. Az iskolák bentlakásos és bejárós modellként is működnek. A modell sikerét bizonyítja, hogy mára már Németországban, Ausztriában, Portugáliában, Írországon, Nagy-Britanniában, Hollandiában, Norvégiában, Svédországban, Finnországban, Szlovéniában, Lengyelországban, Csehországban, Oroszországban is működik termelőiskola, Koszovóban pedig napjainkban folyik a feltételeinek megteremtése. Magyarországon, Zalaegerszegen jött létre az első Magyar–Dán Termelőiskola, azóta Pécsen is megindították a Magyar Iparszövetség Oktatási Központ Alapítvány Pécsi Termelőiskola programját, igaz a magyar viszonyok szerint ezek az iskolák az államilag elismert szakképzés kiadásával közelebb állnak az iskolarendszerű oktatáshoz (Arne Carlsen 2002, Pálffy–Bajzik–Deák 2001, Molnár 2007).

3.10. A közösségi média fórumai

Álljon e helyen csupán felvetésként, hogy lehet-e tanuló közösségként értelmezni a közösségi média portáljain keresztül működő spontán civil megnyilvánulásokat? A blogok megírásától a posztoláson át a közösség szervezéséig sokrétű a virtuális együttlét, az állampolgári aktivitás és a virtuális tanulásra készítés.

4. Civil tanulmányok, közösségfejlesztés

Egyetértve a folyamatos tanulás nélkülözhetetlenségével, a közösségfejlesztők számára is szükséges a folyamatos megújulás. Ezt segítik a néhány napos intenzív képzések, a különböző tréningek, műhelyek és a szakmai konferenciák, melyek hasznos tapasztalatcseréi során legjobban egymástól tudnak tanulni a szakemberek.

4.1. Akkreditált képzések, kulturális szakemberek továbbképzése

A közösségfejlesztő képzések „alma matere” a Közösségfejlesztők Egyesülete, illetve a képzéseket szervező Civil Kollégium. Innen indult ki a hazai közösségfejlesztés. Mesterkurzusai mellett számos rövidebb-hosszabb tanfolyamon keresztül lehet megismerni a közösségfejlesztés alapjait. Meg kell említeni, hogy a közösségfejlesztő szakma jelen van az Országos Képzési Jegyzékben, közép- és felsőfokú szinten, és megjelent az egyetemi oktatás MA szintjén is.

4.2. A közösségfejlesztő animátor ráépüléssel szakképzés

Az Országos Képzési Jegyzékbe a *közművelődési szakember II.* szakképzés ráépüléseként került be a közösségfejlesztő szakma. Ez azt jelenti, hogy az érettségivel rendelkező felnőtt tanuló a közművelődési szakember végzettség megszerzését követően kezdheti meg közösségfejlesztő tanulmányait és kaphat OKJ-s bizonyítványt.

Az elmúlt évek fejlesztéseinek hatására (a képzési szintek átgondolásával és az új képzések létrejöttével) a frissen átalakuló OKJ-ben továbbra is a közművelődési szakember ráépülése lesz a közösségfejlesztéssel foglalkozó munkakör, de tartalma, elnevezése változott. A szakképzés megnevezése: *közösségfejlesztő animátor ráépülés* lesz, mely a 4. Művészet, közművelődés, kommunikáció szakmacsoport tagjaként a kultúráért felelős miniszter felelősségi körébe tartozik. A közösségfejlesztő animátor iskolai rendszerű szakképzésben nem indul, iskolarendszeren kívüli szakképzésben az óraszám: 300 óra.

A munkaterületének rövid leírása szerint „a *Közművelődési szakember II. szakképzésre ráépülő Közösségfejlesztő animátor* feladata a helyi társadalom mozgósításának, működésbe hozásának segítése. Ehhez kiemelten szükséges a helyi kapcsolatépítésben kezdeményező szerepet betölteni. Ennek során feladata az érintettek azonosítása, motiválása a részvételre és a közösségi bevonása. Feltárja a helyi társadalmi szükségleteket, közösségi folyamatokat kezdeményez.

Munkájának része együttműködések szervezése egyrészt a helyi lakosság körében, másrészt az önkormányzat és annak intézményei körében.

A közösségfejlesztő animátor munkakör, illetve az ehhez kapcsolódó képzés alapvetően napi terepmunkára, jórészt menedzsment feladatokra készít fel, alkalmazott ismereteket közvetít; a munkakör betöltője települési-kistérségi szinten, főként gyakorlati-végrehajtó szerepeket tölt be.”

4.3. Nonprofit menedzser alap-szakképesítés

A *nonprofit menedzser* szakképesítés 1998-ban került be az Országos Képzési Jegyzékbe. A megújuló OKJ-ben iskolarendszerű képzésként jelenik meg, a XXIV. Közgazdaság ágazat szakmacsoportjában. Ez komoly gazdálkodási alapot jelent, ami egyszerre előnyös és hátrányos a képzés számára.

A munkaköri leírás szerint a *nonprofit menedzser* „alkalmas a civil-nonprofit szervezetek működésével összefüggő ügyviteli, gazdálkodási feladatok elvégzésében való közreműködésre, részfeladatok önálló elvégzésére, projektek lebonyolítására.

A nonprofit szervezet döntéshozó szervének dokumentumait és a szervezet működésével kapcsolatos dokumentumokat vezeti, jelentéseket készít, Az alapcél szerinti illetve a szervezet vállalkozásával összefüggő gazdálkodási, forrásteremtési tevékenységgel összefüggő feladatokat elvégzi, közreműködik az egyes pénzügyi műveletek előkészítésében, lebonyolításában, elszámolásában, kezeli az ehhez kapcsolódó iratanyagokat.

Segíti a szervezet közösség-szervező, érdekképviselői munkáját, kapcsolatot tart a nonprofit szervezet partnereivel.

Projektek, rendezvények, képzések tervezésében, lebonyolításában vesz részt, támogatja a szervezet marketing tevékenységét.”

4.4. A közösségi-civil szervező felsőfokú/felsőoktatási szakképesítés

A közösségi-civil szervező képzés az fsz képzések rövid életútját futotta be. Bekerült az OKJ-be és felsőoktatási intézmények indíthatták. Sikeres csoportok végeztek Békéscsabán, Pécsen, Baján, Szegeden, idén végeznek az Általános Vállalkozói Főiskolán. (A képzést az ELTE alapította a Nonprofit Képzési Műhely összefogásával, de végül nem tudta elindítani). 2012-től a szakképzés átalakulásával kikerültek az OKJ-ből a felsőfokú képzések és felsőoktatási szakképzéssé alakultak át. A közösségi-civil szervező átalakulása folyamatban van.

A szakképesítés munkaterületének rövid, jellemző leírása szerint a közösségi-civil szervező:

Közreműködik a nonprofit szervezetek alapításával és működésével kapcsolatos szervezési feladatok jogszerű lebonyolításában.

Kiépíti a helyi kapcsolatrendszert, partnerségi együttműködést épít.

Ösztönzi a lokális részvételt, szakmailag támogatja a helyi cselekvést. Közreműködik a gazdálkodást érintő döntések előkészítésében, megvalósításában és ellenőrzésében.

Részt vesz a nonprofit szervezetek szervezeti-vezetési feladatainak ellátásában.

Közreműködik a modern marketing és a public relations nonprofit szervezetekre specifikált alkalmazásában.

Hazai és nemzetközi projekteket, pályázatokat tervez meg és bonyolít le.

Forrásteremtési technikákat alkalmaz.

Képzéseket, tréningeket szervez, támogatja az élethosszig tartó tanulást.

Segíti a szervezet munkatársai, önkéntesei munkájának koordinálását.

Modern kommunikációs eszközök, csatornák és technikák segítségével ügyviteli feladatokat lát el.

Alkalmazza az érdekvédelem- és érdekképviselői technikákat.

4.5. A közösségi és civil tanulmányok mesterszak

Az ELTE Társadalomtudományi Karán indult képzés a felsőfokú szakképzés továbbgondolása. Ide a bölcsészettudományi, a társadalomtudományi, a pedagógusképzési, a gazdaságtudományi és a jogi és igazgatási képzési terület alapképzési szakjain, azaz alapszakon diplomát szerzettek jelentkezhetnek. A közösségi és civil tanulmányok mesterszak képzés célja „olyan szakemberek képzése, akik a civil társadalom és benne a nonprofit szektor jelenlegi nemzeti, európai és globális jelentőségének és szerepének ismeretében képesek a civil szervezeti életben, a hazai és nemzetközi hálózatok működtetésében, a menedzsmentben és a támogatásszervezésben eredményesen tevékenykedni. A végzettek alkalmasak a helyi fejlesztési folyamatokban, a fejlesztéssel összefüggő tervezési és értékelési eljárásokban szakmai segítség nyújtására, a civil szervezetekhez kapcsolódó önálló munka végzésére, intézmények, szervezetek vezetésére, projekt és kutatási tervek kialakítására és menedzselésére, megalapozott szakmai állásfoglalások kialakítására, döntéshozatalra, prezentációra, szakmai ismereteik átadására, interdiszciplináris teamben való hatékony munkára, valamint nemzetközi együttműködésben folyó tevékenységre. Felkészültek tanulmányaik doktori képzés keretében történő folytatására.”

4.6. A közösségi művelődés tanár szak

A tanárszak átalakítása, az ötéves és kétszakos tanárképzés bevezetése teszi lehetővé, hogy az egyik tanári szak mellé közösségi művelődés szakpárt vegyenek fel a tanárjelöltek.

A *közösségi művelődés tanár szak* célja „az iskolai nevelés-oktatás szakképesítés megszerzésére felkészítő szakaszának évfolyamain közösségi művelődés elméleti és a gyakorlati tantárgyainak tanítására, az iskola pedagógiai feladatainak ellátására, a köznevelés rendszerének intézményeiben a tanórán kívüli tevékenység szervezésére, a közösségi művelődés pedagógiai kutatási, tervezési és fejlesztési feladatainak ellátására, a közművelődésben, a helyi társadalomfejlesztésben kultúráközvetítői, közösségfejlesztői munka végzésére, valamint a tanulmányaik doktori képzésben történő folytatására képes tanárok képzése.”

5. Összegzés helyett bölcsélet

„Az ember három különleges jellemzője: az eszesség, az uralkodásra való képesség, a tökéletesedésre való alkalmasság.

Az embert rá kell döbbsíteni arra, hogy miért van a világon.

Az ember képes világ dolgaival rendelkezni, az egyetemes törvények ismeretében képes arra, hogy okosan, rendeltetésének megfelelően tudja szabályozni saját és mások cselekedeteit.

Az egész életen át tartó művelés útján kell elsajátítani mindenkivel azt, hogy miként lehet a világot úgy berendezni és formálni, hogy mindenki megtalálja boldogulását.

Az emberi lét és a világ megismerése egész életre szóló feladat.

Az ember hatévenként más-más problémákat, feladatokat hozó életszakaszba kerül.

Ezért mindenkit: gyermeket és felnőttet – bármilyen társadalmi rétegbe tartozik is – mindenre, amire az adott helyzetben szükség van, élete végéig tanítani, művelni kell.

Minden életszakaszban azt kell megtanítani, ami az ember eszességének, uralkodásra való képességének és tökéletesedésre való alkalmasságának, különleges adottságainak érvényesülését elősegíti.

A tanítás módja akkor helyes, ha az értelemnek mindig új gyönyörűséget okoz...

A felnőttek művelődésének ideális ösztönzője, formája a társas lét.

Ha az ember megismeri a világot és benne magát, akkor e szilárd ismeretrendszer birtokában felismert rendeltetésének megfelelően fog cselekedni élete minden adott helyzetében.

Ha minden ember élethelyzetének, lehetőségeinek megfelelő ön- és világismeret teljességének birtokába jut, akkor létrejön a belső, a külső béke, az együttműködés, a tökéletes társadalom.” A. J. Comenius, 1670.

Szakirodalom

Abafi Lajos (1900): A szabadkőművesség története. Akadémiai Kiadó, Reprint (1993) Budapest.

Arapovics Mária (2010): A civil szervezetek szerepe a felnőttek tanulásában. In: Neveléstudomány – reflexió-innováció. Szerk. Szabolcs Éva (2010) Gondolat. 132–148. o.

Arapovics Mária (2011): A közösség tanulása. ELTE Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány. Budapest.

<http://www.muvelodesert.hu/sites/default/files/attach/akozossegtanulasa.pdf>

Brüll Edit (Nemzeti Erőforrás Minisztérium Közművelődési Főosztály): Művelődési otthonok mint a nem formális felnőttképzés legfontosabb színterei. Előadás a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központban, 2010. október 21.

Fülöp Géza (1978): Magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Galbraith, M. W. (1980): Adult learning methods. Malabar, Florida.

Halász Gábor (2002): Egész életen át tartó tanulás: az új oktatáspolitikai paradigma. Felnőttoktatási Akadémia, Gyula. In: Kihívások és válaszok: Új pályán az iskolarendszerű felnőttoktatás (2002): Országos Közoktatási Intézet, Felnőttoktatási és Kisebbségi Központ, Budapest

Közművelődési intézmények és rendezvények 2009. KSH.

Kovalcsik József (1987): A kultúra csarnokai I–III., Művelődéskutató Intézet, Budapest.

Kuti Éva (2008) A magyarországi civil társadalom és a nonprofit szektor helyzete, uniós kapcsolatai, fejlődési irányai. Gazdasági és Szociális Tanács.

Striker Sándor (2010): Amit nem mutat az Eurostat – a magyar felnőttoktatás sajátos történeti meghatározottsága. In: A szak- és felnőttképzés-szervezés gyakorlata, Raabe Kft., 2010. decemberi szám II/28 1–26. old.

Vercsey Ilona (2011): Közösség és részvétel. A közösségfejlesztés és a közösségi munka gyakorlatának elmélete. ELTE TáTK–Hilsher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.

Balázsi Károly: A népfőiskolai mozgalomról

A népfőiskolai gondolat a tönkrevért és megalázott Dániában született a 19. század derekán. Grundtvig³ az idegen megszállás, a társadalmi hierarchia és a szegénység elleni harc fegyvereként hozta létre (a *halál iskolája* helyett) az *élet iskoláját*. S láss csodát, Dánia egy évszázadnál rövidebb idő alatt irigylésre méltó hazája lett a szabad és gazdag parasztnak, a szülőföldjükre büszke polgároknak. Magyarországon a trianoni országvesztést követő évtizedben vert gyökeret a népfőiskola és vált sikeres művelődési mozgalommá két évtized alatt, amíg egy tollvonással meg nem szüntette a fordulat évében berendezkedő kommunista önkény. Vajon véletlen-e, hogy a nyolcvanas évek közepén

kezdődött el az, az óvatos intézményi rekonstrukció, amelynek országos hálózattá fejlesztésére napjainkban érett meg az idő?

Több évtizedes művelődéstörténeti tradícióról van tehát szó, amely – különféle alakváltozataiban – elterjedt mind az öt kontinensen. A történet hosszú, ezért e helyt csak a kiinduló pontot nagyítsuk ki. Grundtvig, a nép felemelésére alapított iskolát három pillérre építette: *protestáns hitélet* – *nemes patriotizmus* – *szakmai képzés*. A keresztyén szellemiségű intézményben tehát fejlesztették az anyanyelvi kifejező készséget, megismerték a dán történelmet, irodalmat, művészeteket, a népi hagyományokat és megtanulták a korszerű paraszti gazdálkodás, megélhetési szolgáló elemeit. Mindkét vonulatot egyaránt fontosnak tartották, tekintve, hogy a

protestáns szellemiséget nemcsak összeegyeztethetőnek tartották a világi sikerességgel és anyagi boldogulással, hanem egyenesen összekötötték ezeket a párhuzamos törekvéseket. Úgy gondolták, hogy a sajtókészítés fortélyainak elsajátítása során *jobb dánokká* válnak. Mint ahogy ezt be is bizonyították, ősi földjük felszabadításával, a művelt és gyarapodó paraszttársadalom megteremtésével.

Mindezt persze nevezhetjük romantikus túlzásnak, mai világunkból visszanezve anakronizmusnak is, maguk a dánok mindenesetre úgy tartják, hogy a népegység megteremtése (Grundtvig kifejezése), a művelt és öntudatos parasztság ethoszának kiépítése, és a felvirágzó gazdasági élet, a – rövid idő alatt, országosan elterjedt – *népfőiskolai mozgalomnak* köszönhető. De ha képesek vagyunk elfogultság és előítéletek nélkül szemlélni az utóbbi háromszáz év nagy művelődési mozgalmait, azt kell látnunk, hogy azok ott és akkor voltak a legsikeresebbek és leghatékonyabbak, ahol és amikor összekapcsolták az egyéni boldogulást a nagyobb, megtartó közösségek felemelkedésével. A reneszánsz és felvilágosodás, a reformáció, a nemzeti függetlenségi törekvések, a tudásalapú társadalmak és az ökoszemlélet elterjesztésének koncepcióiban egyaránt erről van szó. E mozgalmak szellemi–szpirituális talapzatán emelkedtek fel az itáliai városállamok, az észak-európai társadalmak, Japán és a kelet-ázsiai kistigrisek világgazdasági sikerei, de egy újra lakható Föld zöld társadalmának polgárai is, a posztmodern világ súlyos veszélyzónáiban.

Akár a modern tudományosságot is idézhetjük alapgondolatunk támogatására. A magyar származású pszichológus, Csíkszentmihályi Mihály, a világhírűvé vált flow-elméletében azt állítja, hogy az egyén annál hatékonyabb és boldogabb, minél jobban képes összekapcsolni elméműködését és pszichofizikai aktivitását komplex rendszerekkel és erős közösségi törekvésekkel. Mi ezt persze valamennyien tudjuk, lévén, hogy a közösségfejlesztés a legkisebb közös többszörös, ami összeköt minket. A népfőiskola sajátossága abban van, hogy a *nemzeti* közösséget és a *szakrális* dimenziót, mint kifogyhatatlan erőforrásokat vonja be működési körébe. A hazai népfőiskolai hagyomány tehát tudatosan vállalja *magyar és keresztyény* identitását. Eltérhetetlen szálakkal kötődünk a magyar nyelvhez, történelemhez, a hazai művészeti és tudományos értékekhez, őseink megszentelt hagyatékához. A keresztyén tradícióban pedig az európai kultúra legmélyebb vonulatát tiszteljük. Mert, hogy tudni illik, Európában még az ateista is keresztyény. Csak nem tud róla, hogy az erkölcsi törvény, a szolidaritás, a karitás, a méltányosság és igazságosság, a gyöngék és elesettek védelme, a béke fenntartására irányuló

³http://en.wikipedia.org/wiki/N._F._S._Grundtvig

<http://www.lifelonglearningprogramme.org.uk/programme/grundtvig>

megannyi erőfeszítés a keresztény évszázadok hagyománya. Sajnos Európa (még!) gazdagabb és elkényelmesedett felének-kétharmadának ugyancsak nincs erről tudomása, pedig Strausz, német politikus intó szava lebeg felettük: „Európa vagy keresztény lesz, vagy nem lesz.”

Mindezzel távolról sem akarom azt mondani, hogy a népfőiskola csak a keresztények számára lehet otthonos, befogadó környezet. Nagyszerűen működő világi intézményei vannak szerte a nagyvilágban (hiszen a türelem, az empátia és a tolerancia is keresztény erények). Csupán a gyökerek sarjadásának helyére, a növekedési szándék kezdeti idejére szándékoztam rámutatni. Ahogy féltünk, gondoznunk kell „a gyümölcsöt tartó ágat” is, ha virágot és termést szeretnénk.

De térjünk vissza a jelenbe és vessük szerelmes tekintetünket az (egyik lehetséges) jövő felé. Van valamilyen sorsszerűség abban, hogy éppen Lakiteleken épült fel az *első, valódi és életképes népfőiskola*. „*A Lakiteleki Alapítványt és Népfőiskolát Lezsák Sándor és felesége alapította, tervezte és álmodta meg a kilencvenes évek elején. Levelek ezreivel mozgósították a Nyugat-Európában és a tengeren túl élő magyarokat, hazai és helyi támogatókat szerveztek, és több olyan nagyszabású vállalkozást indítottak útjára... amelyek több tízmillió nyeresége, a világ minden részéről érkező adományok segítségével folyamatosan épült a Lakiteleki Népfőiskola.*” – olvashatjuk az intézmény hivatalos honlapján. Való igaz, hogy ezen a néhány hektáros sík mezőn ma egy olyan mintaértékű népfőiskola működik, amelyhez foghatót nemcsak Magyarországon, de Európában sem igen találunk. Magam tucatnyi európai ország hasonló intézményeiben megfordulva gazdagabb, vagy jobban felszerelt intézményt láttam ugyan, de sehol sem tapasztaltam azt az eredeti, *grundtvígi koncepciót előben megvalósítani*, olyan módon, amelyben egyaránt fontos a *keresztény hitélet, a nemes patriotizmus és a korszerű szakmaiság*. Mondhatják – mint ahogy mondják is – a társadalmi, politikai háttér, valamint a nagy egyházak támogatása nélkül nem működhetne ilyen színvonalon az intézmény. No, de mi akadályozta meg a baloldalhoz közelálló támogatókat, illetve magát az államot, hogy létrehozson és fenntartson más népfőiskolákat, sőt e fontos felnőttképzési intézmény egész hálózatát a jelenlegi határokon belül és azon kívül?

Annál jobban sajnálhatjuk, hogy Lakitelek magányos sziget maradt az elmúlt negyedszázad során. A népfőiskolák ugyanis – ezt tárgyyszerűen megállapíthatjuk – *nem váltak a közművelődés, a felnőttképzés és a közösségépítés megkerülhetetlen tényezőivé, országosan elterjedt, mértékadó intézményeivé*. Mondhatnánk, hogy *ismét* nem, noha a két világháború közötti másfél-két évtizednyi virágzás több eredményt tudott felmutatni a jelenleginél. Az összehasonlításban nem a számszerű adatokra

gondolunk elsősorban, hanem arra a főképpen parasztfiatalokra alapozott *koherens nevelési, képzési rendszerre*, amely kiemelte a népfőiskolai mozgalmat a műveltségfejlesztés – iskolai és iskolán kívüli – átlagmezőnyéből.

Megszerveződött ugyan a *Magyar Népfőiskolai Társaság, a Magyar Népfőiskolai Collégium, a KALOT Katolikus Népfőiskolai Mozgalom* és az *Örökség Népfőiskolai Szövetség* a rendszerváltozás eufóriájában, de mivel az egyes népfőiskolák csak a szövetségeknél pályázhattak támogatásra, a tagszervezetek érdekérvényesítő képessége jórészt a szövetség vezetőségének összetételén múlt, másrészt, a szövetségek érdekelték lettek a nagyszámú tagság statisztikai felmutatásában. Hiba lenne tehát elhallgatni a szövetségek felelősségét. Ebben a téli álomra emlékeztető állapotban ugyanis része van a szakmai szövetségek esendőségeinek, fogyatékosságainak is. A fő probléma, hogy előbb következett be az ernyőszervezetek professzionalizálódása, mint a hálózatok kiépítése. Az egyes szövetségi irodák (talán túlságosan mohón is) magukhoz ragadták a kezdeményezést, mind az (egyébként csekély) állami források elosztásában, mind a pályázatok menedzselésében, mind a hazai és külföldi kapcsolatok kiépítésében. Némely szövetségi vezető komoly tényezővé küzdötte fel magát a civil szféra nemzetközi színpadán is. E dicsőre méltó munkát és érdekérvényesítő tevékenységet azonban nem követte a bázishelyek stabilizálódása, fejlődése, s a hálózatépítés.

Ismét felülről épült ki tehát több szervezet, amelynek csúcsai egyre emelkedtek, miközben egyes elemei elmagányosodtak, vegetálásra, önfelszámolásra kényszerültek. Jól jelzi a folyamatot (pl. az MNT-nál), hogy a kezdeti viharos, de konstruktív közgyűlések, országos és regionális értekezletek fokozatosan ellaposodtak, rutinszerű aktusokká szürkültek. A vezetőség beszámolóit a tagság egyhangúan jóváhagyta, a tisztségviselőket, menetrendszerűen újraválasztotta, és minden maradt a régiben. A társadalmi kontrollra tervezett elnökség és az operatív munkára létrehozott bizottságok egy-két meghatározó személy munkájához, terveikhez (anyagi-erkölcsi gyarapodásához) nyújtanak szolgálai asszisztenciát. A struktúra megmerevedett, a klientúrák kiépültek, a szövetségek egymásnak is háttal állnak, a vegetáló népfőiskolai kurzusok magányos és elszigetelt szereplői a mozgalomnak.

A mai, közös ügyünkre kedvezőbb konstellációban nem kerülhető meg a népfőiskolai mozgalom újragondolása. *Az európaihoz felzárkózni kívánó hazai felnőttképzés alapintézményévé kell tenni a népfőiskolákat*. Ez természetesen *népfőiskolai*

törvény megalkotását igényelné. A szakmának kéne továbbá kidolgozni azokat az *akkreditációs kritériumokat*, amelyek megfelelnek a népfőiskolai hagyományoknak és megvalósíthatók a mai társadalmi viszonyok között. Az akkreditált intézményeknek viszont *törvényben garantált állami támogatást* kéne nyújtani, a szakmai munka mennyisége-minősége és a társadalmi felelősségvállalás mértékének arányában. Első körben regionális és megyei intézményeket kell létrehozni, amelyeket a helyi népfőiskolák tömeges fenntartása egészítene ki. Ez utóbbiak nem igényelnék feltétlenül önálló infrastruktúrát, hiszen működésük jól illeszkedne az ugyancsak rekonstrukcióra szoruló iskolai és közművelődési hálózat kereti közé (civil házak, közösségi házak, integrált közösségi szolgáltató terek stb.) Hangsúlyozzuk ugyanakkor, hogy a népfőiskolai hálózat jó kezekben van (illetve lenne) a *civil szervezetek gondozásában*, miközben az *intézményesülést fokozatosan el kell érni*. Az erőket azonban egyesíteni kell. Egy szétforgácsolt, egymással vetélkedő iskolákból, műhelyekből, szövetségekből álló kusza halmaz nem szolgálja az ügyet. A politikai akarat is jobban támogatja az átlátható, szakmai törekvéseiben összetartozó hálózatot. Végre *elérkezett az ideje egy egységes, kárpát-medencei népfőiskolai hálózat kiépítésének*. Adja az ég, hogy egymásra találjunk e nemes törekvésben mindazokkal, akik elkötelezték magukat egy hagyományokat jobban tisztelő, emberszabásúbb, magyar jövődöntésében.

Végezetül, mit is mondhatok régi és új harcostársaimnak, ezen a konstruktív és intim hangulatú szakmai konzultáción? Ebben a korszakváltó léthelyzetben (amikor még semmi sincs, de minden lehetne) lehetünk optimisták és pesszimisták is. Bár az optimista azt gondolja: ez a világ a lehető világok legjobbika, a pesszimista viszont attól tart, hogy ez így igaz. Legyünk tehát realisták. Mint a finnek, újkori szabadságuk hajnalán: *Oroszok már nem vagyunk, svédok nem lehetünk, legyünk tehát finnek*. Ehhez persze *heroikus realizmusra* van szükség, amelyben cselekedni is, álmodni is merünk. És főként, megbecsülve egymást, együtt dolgozni, mert – higgyünk ebben – céljaink közösek.

Ld. még a [Szabadművelődés](#) honlapot!

Varsányi Erika: Az újrakezdés képessége

Jávor Lívianak, köszönettel

A dolgozat három fogalomra épül, közöttük próbálok összefüggést kibontani *a közéleti cselekvés és a kultúra viszonya* egy lehetséges megközelítésének felvázolásával.

Kultúra – H. Arendt

Viselkedési, politikai, munka-, közleke-
36dés-, környezeti, pszichológiai és egyéb kultúráról beszélünk, a kultúra azonban nem bontható szét, hanem egységes világ, amely a társadalmi élet minden területét áthatja: ami igaz az élet egyik mezőjében, ugyanaz lesz a másikon. Mi alakítja ezt a kultúrát, amelyet nemzeti végzetként

élünk meg, hova vezethet a társadalom szétesése? Több mint 20 éve részesei vagyunk egy folyamatnak, amelyben ismételten feltesszük ezeket a kérdéseket, amelyekre történelem- és politikafilozófiai válaszokat próbálunk alkalmazni. Ezek egyike Hannah Arendté, aki a politika és a kultúra kapcsolatát elemzi egyik esszéjében, innen idézek:

„A kultúra és a politika (...tehat) összetartoznak, mert nem a tudás vagy az igazság, hanem az ítélet és a döntés forog kockán: a közélet szférájáról és a közös világról alkotott vélemények megfontolt kicserélése, és az a döntés, hogy milyen cselekvésre van benne szükség, s hogy mostantól kezdve milyen arculata legyen, milyen dolgok jelenjenek meg benne. Olyan különösnek hangzik az ízlésnek, a legfőbb kulturális tevékenységnek az ember politikai képességei közé sorolása, hogy hadd bővítsem e megfontolásokat egy másik, sokkal ismerősebb, ám elméletileg kevésbé számon tartott ténnyel. Mindannyian jól tudjuk, milyen